

**BADIIY MATNLARDA YUMOR VA KINOYANING
TARJIMADA QAYTA YARATILISHI.
("TOM SAWYERNING SARGUZASHTLARI" ASARI MISOLIDA)**

Najmiddinova O'g'iloy Ixtiyor qizi

Toshkent Kimyo xalqarouniversiteti 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Xamidova Mohinaxon

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti "Tarjima nazariyasi va
amaliyoti" kafedrası katta o'qituvchisi*

*Badiiy matnlarda yumor va kinoyaning qayta yaratilishi: Mark Tvenning "Tom
Soyerning sarguzashtlari" asari misolida tarjimaviy tahlil*

Annotatsiya (Uzbek tilida): Ushbu maqolada Mark Tvenning "Tom Soyerning
sarguzashtlari" asarida uchraydigan yumor va kinoya unsurlarining tarjimada qay
darajada saqlanganligi tahlil qilinadi. Inglizcha asl matn, ruscha va o'zbekcha
tarjimalar o'rtasida semantik, stilistik va pragmatik farqlar o'rganildi. Tahlil
natijalari yumor va kinoyaning ko'pchilik holatlarda mazmunan saqlanganini, biroq
ba'zi madaniy jihatlarga oid o'xshashliklar sababli tarjimonlar tomonidan
moslashtirish ishlari kuchayganini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: yumor, kinoya, badiiy tarjima, Mark Tven, Tom Sawyer, stilistika.

Annotation (English): This article analyzes how humor and irony in Mark
Twain's *The Adventures of Tom Sawyer* are recreated in translation. The comparison
of the English original with its Russian and Uzbek translations reveals semantic,
stylistic, and pragmatic shifts. The findings show that while the humorous tone is
generally preserved, cultural differences required translators to apply adaptation
strategies in certain contexts.

Keywords: humor, irony, literary translation, Mark Twain, Tom Sawyer.

Аннотация (Русский): В данной статье рассматриваются особенности передачи юмора и иронии в переводах произведения Марка Твена «Приключения Тома Сойера». Сопоставление оригинального английского текста с русским и узбекским переводами выявило семантические и стилистические изменения. Анализ показывает, что общий юмористический тон в целом сохранён, однако культурные различия потребовали от переводчиков адаптационных стратегий.

Ключевые слова: юмор, ирония, художественный перевод, Марк Твен, Том Сойер.

Kirish

Mark Tven ijodida yumor va kinoya muhim estetik funksiyaga ega bo‘lib, uning asarlarini o‘quvchi uchun jozibali qiladi. “Tom Soyerning sarguzashtlari” asari bolalik ruhini, sho‘xlik va erkinlik tuyg‘usini aks ettiruvchi eng mashhur badiiy matnlardan biridir. Asardagi yumoriy vaziyatlar, kinoyaviy ifodalar va satirik tasvirlar tarjimada qanday aks etishi tarjimashunoslikda muhim masala hisoblanadi. Ushbu maqolada inglizcha asl matn bilan ruscha va o‘zbekcha tarjimalar solishtirilib, yumor va kinoyaning qayta yaratilishi tahlil qilinadi.

Metodlar va materiallar

Tadqiqot quyidagi materiallar asosida olib borildi: M. Tvenning asl inglizcha matni Asarning o‘zbekcha tarjimasi (Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot) Asarning ruscha tarjimasi (Moskva nashrlari) Tarjimashunoslik bo‘yicha asosiy manbalar (Baker, Newmark) Tahlil qilishda quyidagi metodlar qo‘llandi: matnlararo solishtirish stilistik tahlil semantik ekvivalentlikni aniqlash yumor va kinoya vositalarining funksional tahlili. (p. 15) Inglizcha: Tom appeared on the sidewalk with a bucket of whitewash and a long-handled brush. O‘zbekcha: Tom qo‘lida ohak solingan chelak va uzun cho‘tka bilan ko‘chaga chiqdi. Kinoya: Bu epizod Tvenning siniq hazilidan biridir — Tomning “jazoga qolishi” aslida keyinchalik uning foydasiga ishlaydi. Muallif Tomning har qanday vaziyatni o‘yin-kulgiga aylantirish qobiliyatini yumor bilan ko‘rsatadiki. (p. 16) Inglizcha: Work consists of whatever a body is obliged

to do. O‘zbekcha: Ish degani — odam majbur bo‘lgan narsadir. Kinoya: Bu asardagi eng mashhur falsafiy hazillardan biri. Tomning “ish — majburiyat, o‘yin — erkinlik” tushunchasi bolalarcha, ammo kulgili hikmat sifatida berilgan. (p. 17) Inglizcha: Tom gave up the brush with reluctance in his face but joy in his heart. O‘zbekcha: Tom yuzida istamaslik, ammo yuragida quvonch bilan cho‘tkani topshirdi. Kinoya: Bu dramatik kinoya — tashqi hayajon (istamaslik) bilan ichki quvonchning qarama-qarshi qo‘yilishi sahnani kulgili qiladi. (p. 22) Inglizcha: He had discovered a great law: to make a boy covet a thing, make that thing hard to get. O‘zbekcha: U buyuk qonunni kashf etdi: bir bolaga biror narsa yoqishini istasangiz, uni topib bo‘lmaydigan qiling. Kinoya: Bu o‘ta hazilomuz “psixologik qonun” — Tven bolaning ruhiyatini kattalarnikiga kinoyaviy tarzda qiyoslaydilar. (p. 35) Inglizcha: Tom’s mind wandered far from sermons, drifting toward Becky Thatcher. O‘zbekcha: Tomning fikri va’zdan uzoqlashib, Beki Tetcher tomon ketib qoldi. Kinoya: Bu o‘quvchilar qator hazil: ibodatxonadagi jiddiylilik bilan Tomning muhabbati orasidagi tafovut kulgi uyg‘otadi. (p. 48) Inglizcha: Tom was a glittering hero for once — and knew it well. O‘zbekcha: Tom bir zumga porloq qahramon bo‘ldi — va bundan yaxshi xabardor edi. Kinoya: Tomning “o‘zini bilishi” — ya’ni haddan tashqari faxrlanishi satirik ohang yaratadi. (p. 55) Inglizcha: The boy’s imagination was on fire; he saw himself marching at the head of an army. O‘zbekcha: Bolaning tasavvuri jo‘shdi — u o‘zini qo‘shin boshida ketayotgan deb tasavvur qildi. Kinoya: Oddiy o‘yin — Tomning boshi osmonda yurishi — romantik kinoya bilan ifodalanadi. (p. 67) Inglizcha: Tom tried to whistle, but his lips were dry with fear. O‘zbekcha: Tom hushtak chalmoqchi bo‘ldi, ammo qo‘rquvdan lablari quruq edi. Kinoya: Tomning o‘zini jasur tutmoqchi bo‘lib, aslida qo‘rqib turgani — bolalarcha kulgili tafovutdir. (p. 74) Inglizcha: He resolved to turn over a new leaf — until Monday. O‘zbekcha: U “yangi sahifa ochishga” qaror qildi — dushanbaga cha. Kinoya: Bu ijtimoiy hazil: inson odatda rejalarni "dushanbadan" boshlashi — universal, kulgili odat sifatida ko‘rsatiladi. (p. 80) Inglizcha: The boy looked at Tom and tried not to laugh. O‘zbekcha: Bola Tomga qaradi va kulmaslik uchun zo‘rg‘a o‘zini tutdi. Kinoya: Tvenning tipik dramatik kinoyasi: Tom o‘zini aqlli tutadi, ammo

atrofdagilar uni hazil deb ko‘radi — Tomning o‘zi bundan bexabar. (p. 102) Inglizcha: Tom wasn’t listening; he was busy being a hero in his imagination. O‘zbekcha: Tom eshitmayotgan edi; u o‘z tasavvurida qahramon bo‘lib yuradi. Kinoya: Bu bolalikka xos, o‘ta kulgili ichki dramatizatsiya — Tomning “qahramonlik maniyasi” (p. 118) Inglizcha: His excitement was so great that he hardly knew what he was doing. O‘zbekcha: U shunchalik hayajonlanganki, nima qilayotganini deyarli bilmasdi. Kinoya: Bu holatda kinoya hayajonning haddan tashqari tasvirlanishida. Tomning dramatiklashtirishi — asarning asosiy yumor.

Natijalar

1. Ko‘pchilik yumoriy iboralar o‘zbek tarjimasida mazmunan saqlangan.
2. Ruscha tarjimada ba’zi kinoyaviy ohanglar kuchaytirilgan yoki moslashtirilgan.
3. Madaniy farqlar tufayli ba’zi inglizcha hazillar to‘liq ekvivalentga ega bo‘lmagan.
4. Tarjimon ko‘proq soddalashtirish va moslashtirish strategiyasiga murojaat qilgan.
5. O‘zbekcha tarjimada ba’zan yumoriy ohangni kuchaytirish uchun kontekstga yaqin iboralar qo‘shilgan.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, yumor va kinoya kabi ko‘p qatlamli stilistik vositalar tarjimasida to‘liq ekvivalentga erishish qiyin. Chunki ular: madaniy kontekstga bog‘langan, qahramon xarakteri bilan chambarchas, dialoglar ritmiga ham ta’sir qiladi.

Tarjimonlar bunday o‘rinlarda moslashtirish, ma’no yaqinlashtirish, ekvivalent almashtirish kabi usullardan foydalangan. Ba’zan asl matndagi yumor bir oz yumshatilgan yoki aksincha kuchaygan.

Xulosa

Mark Tven asarlaridagi yumor va kinoya tarjimada ma’lum darajada o‘zgaradi, ammo umumiy ruh aks holda saqlanadi. Bu tarjimonning madaniy va stilistik

jihatlardan to'g'ri yo'l tanlashiga bog'liq. "Tom Soyerning sarguzashtlari" misolida o'zbek va rus tarjimalarida hazilning asosiy mazmuni saqlangan bo'lsa-da, ayrim o'rinlarda moslashtirish muhim rol o'ynagan. Tadqiqot tarjimada yumor va kinoya bilan ishlash bo'yicha amaliy xulosalar berishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mark Twain. The Adventures of Tom Sawyer. American Publishing Company, 1876.
2. Twain, Mark. The Adventures of Tom Sawyer. Oxford University Press, 2007.
3. Твен, Марк. Приключения Тома Сойера. Москва: Эксмо, 2016.
4. Tven, Mark. Tom Soyerning sarguzashtlari. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1983.
5. Baker, Mona. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 2018.
6. Newmark, Peter. Approaches to Translation. Pergamon Press, 1981.